

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ
XVI

(*Hakemli Dergi*)

ISSN 1303-3344

Yaz-Sonbahar 2002

İzmir

İBRAHİM GÜLŞENÎ'NİN PEND-NÂME'SİNDE TASAVVUFÎ MUHTEVA ÖRNEKLERİ

Yrd.Doç.Dr. Himmet Konur*

MYSTIC CONTENT SAMPLES IN İBRAHİM GULSHANI'S PANDNÂMAH

Ibrahim Gulshani is one of the sufis and poets of the sixteenth century. He has poems ritten in Arabic and Persian and Turkish. One of his Turkish books is Pandnâmah which consists of some useful mystic advises for his disciples. Therefore, it also contains many mystical concepts. We first of all, aimed in this study to determine these concepts, and then, to explain the couplets from the point of Sufizm.

Anahtar Kelimeler:

Pend-nâme	Tasavvuf
Gülşeniyye	Edebiyat

İbrahim Gülşenî (ö. 940/1534) XVI. yüzyıl mutasavvıf-şairlerinden biridir. Tasavvufî hayata yönelmeden önce de şair olmakla birlikte¹ *Pend-*

* D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Önceleri Heybetî mahlasıyla anılan İbrahim Gülşeni, Halvetî şeyhi Dede Ömer Rûşenî (892/1496) ile karşılaşmasından sonra ona intisab etmiş ve Gülşenî mahlasını almıştır. Bkz. Himmet Konur, *İbrahim Gülşeni Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, İst. 2000, 153 (43 ve 44 numaralı dipnot).

nâmesi'ni² tasavvufa intisabından sonra nazmetmiştir. Biz bu çalışmamızda *Pend-nâme*'deki tasavvufî beyitleri belli bir mantıki sıralamaya tabi tutarak kısaca açıklamaya çalışacağız.

Tasavvuf bir duyuş, hissediş ve idrak şeklidir. Bu nedenle şairin bütün benliğini sıkıca sarar. Onun düşünce, eylem ve sözlerine damgasını vurur. Bir mutasavvıf şairin hemen her ifadesinde bu keyfiyetin izlerini bulabilmek mümkündür. Ancak *Pend-nâme*'nin bütün beyitlerini tasavvufî muhtevası bakımından açıklamak bir makale hacmini aşacağından burada biz daha çok doğrudan tasavvuf terimlerinin geçtiği beyitleri bir araya getirip açıklamakla yetineceğiz.

İslam dininin mistik-deruni yönüne tasavvuf adı verilmiştir.³ Önceleri ferdi olarak sürdürülen tasavvuf faaliyetleri h. VI. Asırdan itibaren tarikat denilen kurumlar tarafından yürütülmeye başlanmıştır.⁴ Tarikatların ortaya

² *Pend-nâme*'nin kütüphanelerimizde kayıtlı iki nüshasını tespit edebildik. Bunlardan biri Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, 1042 numara, 17b - 20a'da yer almaktadır. Diğeri ise baş tarafı eksik bir nüsha olup Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi, 4032 numara, 149a - 149b'de bulunmaktadır. Biz metin içerisinde Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshanın beyit numaralarını gösterdik.

Dr. Alim Yıldız bu iki nüshayı karşılaştırmak suretiyle yayına hazırlamış olup (uygun görüldüğü takdirde) fakültemiz dergisinde makalemiz ile aynı sayıda yayınlamayı planlamaktadır. Çalışmamızda yer alan beyitlerin inlası için Sn Yıldız'a müteşekkirimiz. *Pend-nâmeler*'e dair geniş bilgi için de Yıldız'ın "İbrahim Gülşeni'nin *Pend-nâmesi*" adlı bu çalışmasının giriş kısmına müracaat edilebilir.

³ Tasavvuf ile mistisizm arasında önemli fark bulunmasına rağmen aradaki benzerliklerden hareketle böyle bir tanım yapılmasında beis görülmemektedir. Nitekim Annemarie Schimmel'in birkaç kere çevirisi yayınlanan tasavvufa dair eseri son olarak **İslam'ın Mistik Boyutları** adıyla yayınlanmıştır. (Çev: Ergun Kocabıyık), İst. 2001; Tanım için bkz. Mehmet Demirci, **Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi**, İst. 1997, 10. Tasavvuf tarifleri için bkz. Ethem Cebecioğlu, "Prof. Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri", **A.Ü.İ.F.D.**, XXIX, Ankara 1987, 387-406; Tasavvuf ile mistisizm arasındaki fark için bkz. Mustafa Tahralı, "Fransız Müslüman Abdülvahid Yahyâ (René Guenon)'ın Eserlerinde Tasavvuf ve Mistisizm Farkı", **KAM**, Ekim 1981, 21-36.

⁴ Tarikat için bkz. Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İst. 1991, 468-469.

çıkmasıyla birlikte dindeki yeri ve ideal din-tarikat ilişkisinin nasıl olması gerektiği üzerinde de durulmuştur.⁵

İbrahim Gülşeni de kendisinden önceki pek çok mutasavvıf gibi bu konu üzerinde durmuştur.

Tâbi‘-i şer‘ ol tarîkat isteseñ
Tođrı yol budur tarîkat isteseñ (190)

Şer‘ kelimesi dinin zahiri uygulamalarını ifade eder.⁶ Tarikat ise işin biraz daha geliştirilmesi, derinleştirilmesi ameliyesiyle ilgilidir.⁷ Bu bakımdan aralarında yakın bir ilişki de bulunmaktadır. Tarih içinde aralarındaki bu ilişkiyi görmek istemeyen, tarikatın din ile bağlantısını koparmak ve dini sulandırmak isteyen batınilik⁸ gibi bazı cereyanlar ortaya çıkmışsa da mutasavvıflar genellikle buna karşı olmuştur. Din-tarikat ilişkisi ağaç ile dal arasındaki ilişkiye benzetilmiş; ağaçsız dal olamayacağı gibi dinsiz tarikat da olmaz denilmiştir.⁹ Tarikat kişiyi Allah’a ulaştıran yol demektir. Bu yola girebilmek de bu yolda kalabilmek de şer‘e uymaya, dinin bütün gereklerini yerine getirmeye bağlıdır.

Bir kimsenin dini hayatın içinde yer alabilmesi için öncelikle Allah’a inanması gerekir. İslam dinine göre inanma bir kalp-gönül işidir. İman dil ile ikrar, kalp ile tasdik diye tanımlanır. Dil ile ikrar kısmı dünyevi işlerin yerine getirilmesi için gereklidir. Yoksa Allah katında bir değeri yoktur. Asıl iman kalp ile tasdikten ibarettir.¹⁰ Hemen bütün müslümanlar tarafından kabul gören bu tanımın kalp ile tasdik kısmı üzerinde daha çok mutasavvıflar durmuşlardır. İslam filozofları ve kelamcılar Allah-Kul ilişkisini rasyonel bir

⁵ Konu hakkında bkz. Himmet Konur “Şeriat ve Tasavvuf”, *İslamiyat*, c.1, sa.4, Ekim-Aralık 1998, 119-126.

⁶ Şeriat kelimesi ve anlamları için bkz. Joseph Schacht, “Şeri’at”, *İ.A.*, XI, 429.

⁷ Bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, 687.

⁸ Batınilik için bkz. Avni İlhan, “Batıniyye”, *D.İ.A.*, İst. 1992, V, 190-194.

⁹ Bu benzetme için bkz. Hacı Bektaş Veli, *Makalat*, (Haz: Esat Coşan), İst. ty., 112.

¹⁰ Bkz. Nureddin es-Sabuni, *Maturidiyye Akaidi*, (Terc: Bekir Topalođlu, İst. 1978, 179.

çerçeveye oturtmaya çalışmışlardır. Mesela Farabi'ye göre Allah "Akleden ve Akledilen (Akil ve Ma'kul) bir varlıktır."¹¹ Bu ilişki mutasavvıfları tatmin etmez. Onlar Allah'ı "Seven ve Sevilen (Aşık ve Ma'suk) bir varlık" olarak tasavvur ederler.¹² Allah sadece akledilecek veya ibadet edilecek bir varlık değildir. Belki bunlardan daha öncelikli olarak sevilecek bir varlıktır.

Ûo gayri göñlüñi Allāh'a berkit
Dil ü cāndan aña sevgüñi berk it (75)

Bu anlayış ehl-i tarikat tarafından da benimsenmiş ve tarikata mensup olmanın ayrılmaz bir parçası sayılmıştır.

Çü gerçek Hakk'a 'âşık oldı anlar
Tarîk-ı Hakk'da sâdik oldı anlar (116)

Hakk'a tam manasıyla aşık olanlar ancak, O'nun yoluna, tarikata sadakatle bağlanmış olurlar. Hakk'a sevgi ile bağlanmayanlar Hak yolunda sebat edemez ve sadakatle ilerleyemez.

Her ne kadar sonraki yıllarda ilahi aşk ile mecazi aşk arasında bir köprü kurulmuş; yaradılanı Yaradandan ötürü sevme anlayışı¹³ gelişmiş ise de bir zühd¹⁴ hareketi olarak ortaya çıkması itibariyle tasavvufta masivaya karşı mesafe bilinci daima canlı kalmıştır. *Pend-nâme*'nin de yarıya yakın bölümünde dünyanın kötülüğünden ve gelip-geçiciliğinden bahsedilmekte, ona aldanmamak ve gönül bağlamamak gerektiği üzerinde durulmaktadır.¹⁵

¹¹ Farabi, *el-Medinetü'l-Fazıla*, (Çev: Nafiz Danışman), İst. 1989, 21; (Çev: Ahmet Arslan), Ankara 1990, 7. Farabi Allah'ın Seven ve Sevilen bir varlık olduğundan da bahsetmektedir. Bkz. a.g.e., (Çev: Nafiz Danışman), 28; (Çev: Ahmet Arslan), 14. Ancak eserinin tümü göz önünde bulundurulduğunda Allah'ın varlığı, birliği ve kullarıyla ilişkisi konularını daha çok rasyonel bir tarzda ifade ettiği görülmektedir.

¹² Süleyman Uludağ, "Tasavvufi Uluhiyyet Telakkisi III", *Hareket*, Mart 1981, 6-8.

¹³ Bu konuda Yunus Emre'den örnekler için bkz. Mehmet Demirci, *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, İst. 1997, 87 vd.

¹⁴ Zühd, dindeki ve tasavvuftaki yeri hakkında bkz. Mehmet Demirci, "'Zâhidlik Nedir? Dünya Ahiret Dengesi Nasıl Kurulur", *D.E.Ü.İ.F.D.*, İzmir 1987, IV, 105-128.

¹⁵ Özellikle ilk 70 beyitte bu konular üzerinde durulmaktadır.

Dostun dostu yapabileceği en önemli uyarı bu olumsuz özelliklere sahip dünyaya karşı onu uyarmak olmalıdır.

Cihân bir menzil-i 'ibretdür ey dost
Maķâm-ı hâyret ü hâsretdür ey dost (1)

Ķatı 'ayyâre vü mekkâredür bu
Ķatı ĝarrâre vü ĝaddâredür bu (2)

Dünya bir ibret yeridir. Bu gözle bakıldığında görülür ki o insanı hayrette bırakır ve yüreğini yakıp hasret çektirir, aldatıp dolandırır ('ayyâre) ve tuzâĝa düşürür (mekkâre). Boş gurura kapılmasına zemin hazırlar (ĝarrâre). Ama sonunda ona acımasızca davranmaktan da geri kalmaz (ĝaddâre).

İki gün kime yâr olsa bu 'âlem
Üçüncü gün evin gör tolu mâtem (11)

Dünya kime ne kadar hoş görünürse görünsün sonunda onu terk edecek, ölümle baş başa bırakacak, sevenlerini hüzne, evini mateme boĝacaktır. Onun bu nankör yanı ismine bile sirayet etmiştir.

Bu dünyâ dündür ĝâyet denîdür
Faķîr oldur ki ol bunda ĝanîdür (19)

Dünya dün ve denî kelimeleriyle aynı kökten gelmektedir. Denî ise alçak, aşağılık ve bayaĝı varlıklara sıfat olarak kullanılır. Bu vasfa sahip bir varlığa, dünyaya değer veren bir kimse manevî ve ahlakî bakımdan yoksul (Faķîr) dur. Onun yapması gereken şey dünyadan uzaklaşarak Allah'a sevgiyle yakınlaşmaya çalışmaktır. Bunu yapabilmek ise o kadar kolay bir iş değildir.

Tasavvufun Allah ile kul arasında tesis etmiş olduğu ilişki bütün Müslümanlarca benimsenmemiş, bazıları tarafından tahammülsüzlükle karşılanmıştır. Zaman zaman işi kaba kuvvete dökenler de olmuştur. Bu

zümreye daha sonra *zâhid* adı verilmiştir.¹⁶ Zâhid “*dini konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalabilen, derinlere inmeyi beceremeyen, ilim ve imanı dış görünüşüyle anlayan, bunu da ısrarla başkalarına anlatan ve durmadan öğütler verip topluma düzen verdiğini sanan kişi olarak ele alınır*”.¹⁷ O böyle yapıyor diye meydan ona bırakılacak değil ya! Mutasavvıf da ona haddini bilmesi için gereken uyarıyı yapar.

Yüri zâhid yüri ‘âşıklaruz biz
Tarîk-ı ‘aşkda şâdıklaruz biz (85)

Zâhidin ve zâhir ulemâsının takılıp kaldığı ve eleştiri konusu yaptığı şeylerden bir tanesi de *melamet* anlayışıdır.¹⁸ Melameti benimseyen kimse içinden geldiği gibi davranır; hareketlerini başkalarına şirin görünmek için ayarlamaz. Yapmacık davranışlardan ve zoraki dindarlıktan kaçınır. Bu nedenle hata ve kusurlarını gizlemek lüzumu hissetmez. Bunu fırsat bilen zâhid de, söz konusu davranışı bir zaafmış gibi, eleştiri konusu yapar. Ancak melamet anlayışına sahip olan bir mutasavvıfın hal ve hareketini zâhidin öğüt veya ayıplamasına göre ayarlaması sahip olduğu anlayışa aykırıdır.

Melâmetle şakın korkutma bizi
Yolumuzdan yüri ürkütme bizi (86)

Onun, zâhidin boş nasihatine ihtiyacı olmadığı gibi ayıplamasından utanacak hali de yoktur.

¹⁶ Tasavvuf öncelikle bir zühd hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu hareket daha sonra ortaya çıkış amacını, özünü yitirdiği için tasavvufun asli gayesine engel bir yapıya kavuşmuş ve bu bakımdan mutasavvıfların tenkidine uğramıştır. Zaman içinde vuku bulduğunu düşündüğümüz bir anlam kayması sonucu, bilhassa “ârif” ve “âşık”la karşılaştırınca “zâhid” tipiyle kaba softalık ve kuru dindarlık kastedilir olmuştur.

¹⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İst. 1989, II, 531.

¹⁸ Melâmet ve melâmîlerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Ebû Abdîrahmân es-Sülemî, *Risâletü'l-Melâmîyye*, (Nşr: Ebu'l-Alâ' Afîfi), Kahire 1945. (Ömer Rıza Doğrul bu risaleyi Afîfi'nin baş taraftaki açıklamalarıyla birlikte Türkçe'ye tercüme ederek yayınlamıştır. (*Melâmet*, İst. 1950); Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, (Haz: Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İst. 1982, 143-152; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, İst. 1980, 15-16; Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîler ve Melâmîlik*, İst. 1931.

Naşihat 'âşıka hiç kâr ider mi
Melâmetden ya 'âşık 'âr ider mi (87)

Bazan zâhidin tavırları o kadar çekilmez olur ki şair ağır konuşmaktan kendini alamaz. Kendisi nasihate muhtaç olduğu halde, kusurunu görmeyip başkalarıyla uğraşan kaba saba adama ne denilebilir ki?

Ne diyem saña ey zâhid ki ancak
Bu 'aşk ahvâlünü bilmez her ahlamak (90)

Yine de o elinden geldiğince, dili döndüğünce ona bir şeyler anlatmaya çalışır.

Bizim 'aqlumuzu bu 'aşk alıpdur
Bizi dīvâne öyle ol kılıpdur (91)

Yukarıda imanın bir gönül-kalp işi olduğundan ve mutasavvıflara göre Allah-kul ilişkisinin sevgiye dayalı olması gerektiğinden bahsetmiştik. Aklın gerektirdiği davranış kalıpları ile aşkın gerektirdikleri arasında farklılıklar vardır. Seven ve sevilen, aşık ve maşuk ilişkisi rasyonel olarak açıklanamaz. Bunların izahını akılla yapmaya çalışmak veya "akıl kârı değil" diye ayıplama yoluna gitmek yanlıştır.

Aşkın hükümran olduğu yerde aklın hükmü geçmez. Sadece akıl değil bütün alem hükmünü yitirir.

Muhabbet câmını biz çünküm içdük
Cihân u cândan ol demde geçdük (95)

İlahi aşkın insanın manevi yapısına etkisi şarabın maddî bünyeye etkisine benzetilir. Şarap içip sarhoş olan kimsenin gözünden bütün alem nasıl düşerse, ilahi aşkı tadan kimse için de Allah'tan gayrı her şey öylece önemini yitirir.

Çü biz ol câmdan bir katre tatdık
Kamû varımızı ol câma şatdık (96)

Bu aşk şarabından bir damla tadan kimse, onun etkisiyle nesi var nesi yok her şeyini aşkı için feda etmeye hazır hale gelir.

Biz olduk bâde-i ‘aşk ile bî-hûş
Değil ‘aql ile bizim başımız hoş (99)

Şarap gibi aşk da insanı bî-hoş, diğer bir deyişle sarhoş eder. İlahi aşkın etkisiyle kendinden geçmeye tasavvufta *sekr*¹⁹ adı verilir. Sekr halindeki kişi akıl-dışı davranışlar serd eder. Tabiatıyla aşk şarabından tatmayan kimseler bu davranışları anlamlandıramaz. Bu kimseler aşıkların meclisinde buldukları takdirde onların tavrını yadırgarlar. Hal böyle olunca da mecliste tatsız bir durum ortaya çıkar.

Şu kim ‘aşkuñ şarâbından ayıkdur
Bu meclisde hemân ol bir oyukdur (164)

İlk zâhidler gösteriştan uzak durmak için yünden mamul kaba elbiseler giymişlerdir. Buradan hareketle ilk zâhidlere sufi denmeye başladığı ve tasavvufun yün anlamına gelen suf kelimesinden türediği kabul edilir.²⁰ Onların giymiş oldukları elbiselere değişik adlar verilmiştir. Bunlardan biri de abadır.²¹ Sufi için giyimde asıl olan sadeliktir. Bu nedenle eski çul, kilim ve keçeden yapılanı (=palâs) makbuldür. Değerli, ipek kumaşlardan (=atlastan) yapılan elbise ise insanın başını belaya sokar.

‘Abâlarñ libâs idin palâsı
Ki atlas giyenüñ çokdur belâsı (140)

Kıymetli kumaşlardan yapılmış gösterişli elbiseler insanın içindeki ve dışındaki düşmanları harekete geçirir. İçeriden gurur ve kibiri onu hakimiyeti altına almaya çalışırken, dışarıdan da hırsız ve haramiler zengin olduğunu tahmin ederek başına bela olurlar.

¹⁹ Sekr: Coşku ve haz veren kuvvetli bir varid ile kendinden geçmektir. Bkz: Cürcânî, *Kitabü’t-Ta’rifât*, Kahire ty.,135-136.

²⁰ Ebu Nasr Serrac T üsî, *el-Lüma’ (İslam Tasavvufu)*, (Çev: H. Kamil Yılmaz), İst. 1996, 21-23.

²¹ Abâ: 1. Yünden yapılmış kaba kumaş, aba. 2. Bu kumaştan yapılmış bol, geniş giyecek. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Haz: Aydın Sami Güneyçal), Ankara 2001, 2.

Yapılacak en doğru iş bütün bunları bir kenara itmek, *terk* etmektir. Tasavvufî hayatta dervişin gözünden ve gönlünden masiva denen Allah'tan başka her şeyin düşmesine *terk* denilir ki bu onun manevi yolculuğunda önemli bir merhaledir.²² Onun asıl gayesi kendisini sürekli Allah'ın huzurunda hissetmek, Onun her an kendisini gördüğünün bilinciyle hareket etmektir.²³ Bunu başarabilmek için öncelikle alemden kalben uzak durmak gerekir.

Cihân senden cihândan sen berî ol
Yola gir sen de gerçek yol eri ol (144)

Alemden uzak durmaktan kasıt Allah'a erebilmektir. Allah'a erebilmek için kişi öncelikle ona giden bir yola girmelidir.²⁴ “Allah'a giden yollar yaratıkların nefesleri sayısındadır” denilir.²⁵ Ona giden yolların birine girmeden, hiçbir emek sarf etmeden Allah'a ulaşabilmek imkansızdır. Allah'a erişmek için mutlaka yola girmek, *Yol Eri* olmak gerekir.

Yolculuk yapacak kimse sağlıklı bir bünyeye sahip olmalıdır. Maddi bedenimizin sağlığı için kalbimiz nasıl önemli ise manevi yapımız için de gönlümüz öylece önemlidir. Gönül Farsça'da dil, Arapça'da ise kalp kelimeleriyle ifade edilir. Gönül, dil, kalp tasavvufta insanın manevi bünyesinin en değerli uzvudur.²⁶ Kişinin, manevi bakımdan sıhhat ve selameti için, kalbine özel önem vermesi gerekir. Yoksa Huzur-ı İlahî'de mahcup olur. Zira hadiste belirtildiği üzere “Allah sizin şekillerinize, yani dış görünüşünüze bakmaz. Fakat kalplerinize bakar.”²⁷ Kalbine önem vermeyen ve özen göstermeyen kişi huzur-ı ilâhîde kendisine verilen bu emaneti

²² Terk için bkz. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 482.

²³ Cibril hadisi olarak da bilinen bir hadise istinaden mutasavvıflar “Allah'ı görüyormuşçasına kulluk etmeyi” kendilerine biricik gaye edinmişlerdir. Hadisin metni için bkz. Buhari, İman 37, I, 18.

²⁴ Tarikat kelimesi de yol anlamına gelmektedir. Bkz. Süleyman Uludağ, a.g.e., 468-469.

²⁵ Bkz. Necmeddin Kübra, *Usulu Aşere (Tasavvufî Hayat)*, (Haz: Mustafa Kara), İst. 1980, 33.

²⁶ Gönül ve tasavvuftaki yeri hakkında bkz. Mehmet Demirci, *Mevlana'dan Düşünceler*, İzmir 1997, 101-104.

²⁷ Müslim, Birr, 32; İbn Mace, Zühd, 9.

kirletmenin, hastalandırmanın ve bakımsız bırakmanın acısını ve utancını yaşayacaktır.²⁸ Sağlıklı kalp (kalb-i selim) ile Allah'ın huzuruna çıkanlar ise kurtuluşa erecektir.²⁹

Gönlün sıhhat ve selameti biraz da ona özen göstermiş ve onu temiz ve sağlam tutmayı başarmış olanlarla birlikte olmaya ve onların tecrübelerinden, öğütlerinden yararlanmaya bağlıdır. Böyle kimselere Ehl-i dil denilir.

Ehl-i diller şöhbetin kırup taleb
Raḥmet-i Hakk'a bu şöhbettür sebeb (176)

Kişi böyle bir topluluk içinde yer aldığı takdirde Allah'ın rahmetine nail olur. Zira Hz. Peygamber Allah'ı anmak üzere bir araya gelen topluluğu rahmetin kaplayacağını haber vermektedir.³⁰

Ehl-i dille beraber olmak için çaba sarf ederken çok dikkatli olmak gerekir. Zira her gönül ehli olduğunu söyleyene güvenmek yanlıştır. Gönül ehlinde bazı özelliklerin bulunması, bazılarının da bulunmaması lazımdır. Bulunmaması gereken özelliklerin başında fiziki görünüşe önem vermek gelir. Böyle kimselere *ten-perver* denilir. İnsanın dış görünüşü, davranışları, sözleri ve tavırları iç dünyasındaki güzelliklerin bir yansıması olduğu takdirde değerli ve anlamlıdır. İç güzellikten yoksun, fiziki görünüşünden başka sermayesi olmayan ve sadece dış görünüşe önem veren kişiler gönül ehli olamaz. Gönül ehli arayan kişi böyle kimselerden uzak durmalıdır.

Şu ten-perver ki ehl-i dil değildir
Eğer ḥar dir isem müşkil değildir (186)

Sadece dış görünüşe önem veren kimseler ehl-i dil olamaz demiştik. Onlar olsa olsa kişiyi Hakk'a ulaştıran yollardaki dikenler olabilir.

²⁸ Kur'an'da tam on iki yerde "Kalplerinde hastalık olanlar"dan bahsedilir ki burada söz konusu olan bozgunculuk, iki yüzlülük yapmak ve katı kalplilik gibi manevi hastalıklardır. Bkz. Mehmet Demirci, a.g.e., 102.

²⁹ Kur'an'daki ifadesiyle "O gün ne mal ne de çocuklar fayda verir. Ancak Allah'a temiz kalple gelenler kurtuluşa ererler". Şuara, 26/88-89.

³⁰ Hadis metni için bkz. Müslim, Sahih, Zikir ve Dua 11, no: 39, İst. 1992, III, 2074.

Dünyada böyle kimselerin adedi hiç de az değildir.

Cihânda gerçi çokdur adı şûfi
Çıkarup cübbei terk itdi şûfi (127)

Bunlar sözde sûfidir ama sûfi olmanın asgari şartlarından biri olan sûf giymeyi bile terk ederler. Zira sûf gösterişsiz, sade bir giyecektir. Ten-perver olan kimsenin bununla yetinebilmesi mümkün değildir. Kimin ehl-i dil olup olmadığı hakkında bu durum da bir ip ucu verebilir.

Bu gerçekleri dinleyip anlamak ve benimsemek cahil olanlar için zordur ama akl-ı selim sahipleri için her şeyden daha önemli ve hoştur.

Gerçi hak söz acı gelür câhile
Lîk şatludur şekerden 'âkıle (196)

Tasavvuf terimlerinin geçtiği bazı beyitlerini açıkladığımız İbrahim Gülşenî'nin *Pend-nâme*'si baştan sona tasavvufî bir muhtevaya sahip bulunmaktadır. Bu özelliğe sahip diğer eserler gibi onu da tasavvuf müktesebâtından yararlanmaksızın anlayabilmek ve anlatabilmek mümkün değildir. Öte yandan tasavvufun ihtiva ettiği derin manaları ifade edebilmenin en güzel araçlarından biri olması itibariyle, tekke edebiyatı mahsulü manzum eserlere başvurmaksızın tasavvufu anlayabilmek ve anlatabilmek de zordur. İlim, fikir ve sanat alanlarında mesafe kat etmeye; mazi, hal ve istikbal arasında köprü kurmanın katkısı olacağı inancıyla, *Pend-nâme*'deki tasavvufî muhtevaya dikkat çekip buna işareten bazı beyitlerini açıklamış bulunmaktayız.

